

piscium, qui ad multos dies illis sufficere poterunt. Tobias quoque qui bona sua cum pauperibus liberaliter communicabat, ingentes divitias brevi consecutus est. Vidua quoque Sarephana (III. Reg. 17.), quæ modicum farinae et olei Eliae Prophetae in eleemosynam tribuit, id ex beneficio Dei consecuta est, ut ad longum tempus farina et oleum ei non defuerit. Exempla præterea plurima et dignissima quæ legantur, exstant apud Gregorium Turonicum libro quinto historiae Francorum, apud Leoncium in vita Sancti Joannis Eleemosynarii, apud Sophronium in prato spirituali capite 185 et 201. Idem confirmat Sanctus Cyprianus in sermone de eleemosyna, et Sanctus Basilius in oratione ad divites: ubi elegantî similitudine comparat divitias aquis puteorum, quæ si frequenter hauriantur, semper meliores et copiosiores scaturire solent: si vero immotæ conserventur, decrescunt, atque putrescunt. Hæc avari divites non libenter audient, et vix credent; sed post hanc vitam intelligent, et vera esse credent, quando intelligere vel credere nihil proderit.

Superest ut de modo largiendi eleemosynas aliquid scribamus: id enim præ omnibus aliis rebus necessarium est, ut pie sancteque vivamus, et felicissime moriamur. Primum igitur, necesse est, ut eleemosynas faciamus, intentione rectissima placendi Deo, non ad captandam auram popularem. Id enim Dominus noster disertis verbis docet, cum ait: *Cum facis eleemosynam, noli tuba canere: et nesciat sinistra tua quid faciat dextra tua.* (Matth. vi) Explicat hunc locum S. Augustinus (Tract. vi.) in explicatione epistolæ S. Joannis, ubi per sinistram intelligit intentionem facienti eleemosynam propter honorem temporalem, vel aliud quodcumque temporale lucrum: per dexteram significari dicit intentionem facienti eleemosynam propter vitam æternam, propter gloriam Dei, propter proximi charitatem.

Deinde, faciendæ est eleemosyna prompte, facile, ut non videatur extorta precibus, nec differatur de die in diem, si statim fieri possit: *Ne dicas,* inquit Sapiens, *Vade, et revertere cras, dabo tibi: cum statim possis dare.* (Prov. iii.) Abraham (Gen. xviii.) amicus Dei rogat hospites, ut ad se divertant, non expectat, ut ab eis rogetur. Quod idem fecit nepos ejus justus Lot. (Gen. xviii.) Sic etiam Tobias (Tob. viii.) non expectabat pauperes ut ad se venirent, sed ipse eos quærebat.

Tertio requiritur, ut eleemosyna fiat hilariter, non cum tristitia; *In omni dato,* inquit Ecclesiasticus, *hilariter fac vultum tuum.* (Ecc. xxxv.) Et Apostolus: *Non ex tristitia, aut ex necessitate: hilariter enim datorem diligit Deus.* (Cor. ix.)

Quarto, necesse est, ut eleemosyna fiat humiliter, sic ut intelligat homo dives, se plus accipere quam dare: de qua re sic loquitur S. Gregorius: « Multum ad edomandam dantis superbiam valet, sic cum terrena tribuit, verba sollicite Magistri celestis penset, qui ait: *Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Si enim eorum amicitias æterna tabernacula acquirimus, dantes procul dubio pensare debemus, quia patronis potius munera offerimus, quam egenis dona largimur. » (Lib. xxi. Moral. c. 14.)

Quinto, opus est, ut eleemosyna abundanter tribuatur pro modo facultatum, sic enim docet Tobias insignis eleemosynarius: *Quo modo, inquit, poteris, ita esto misericors; si multum tibi fuerit, abundantur tribue, si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude* (Tob. iv.), et Apostolus (II. Cor. viii) docet, eleemosynam esse dandam ut benedictionem, non ut avaritiam: et Sanctus Joannes Chrysostomus addit: « Non dare, sed copiose dare, eleemosyna est. » Et in eodem sermone addit, eos, qui audiri volunt, cum Deo dicant, *Miserere mei, Deus secundum magnam misericordiam tuam* (Serm. 37, ad pop. Antioch.) debere etiam misereri pauperum secundum magnam eleemosynam suam.

Postremo, necesse est super omnia aliâ, ut qui vult salvus esse, ac per hoc bene mori, ut diligenter investiget, vel per se legendo et meditando, vel per homines vere doctos et pios, an divitiæ supervacaneæ possint absque peccato retineri, aut sint necessario dandæ pauperibus: et rursum, quæ sint appellandæ divitiæ supervacaneæ, quæ necessarie. Fieri enim potest, ut alicui mediores opes supervacaneæ sint, alteri ingens copia divitiarum plane necessaria esse videatur. Et quoniam opusculum hoc meum non requirit nec patitur scholasticarum questionum prolixitatem, annotabo hic breviter loca scripturarum sanctarum, et Doctorum, tum veterum, tum recentiorum, et finem huic disputationi imponam.

Loca Scripturæ sunt, Matthæi sexto: *Non*

potestis Deo servire et Mammonæ. Lucae tertio: *Qui habet duas tunicas, det non habenti: et qui habet escas, similiter faciat.* Lucae duodecimo dicitur diviti habenti multa bona, ut vix sciret ubi ea reponeret: *Stulte, hæc hæc animam tuam repetent a te.* Quæ verba sit exponit Augustinus in libro quinquagesimo homiliarum, homilia septima, ut ille dives perierit in æternum, quia supervacaneas opes retinuerit.

Loca sanctorum Patrum præcipua hæc sunt. S. Basilius in oratione ad divites: « At tu, inquit, nonne spoliator es, qui quæ dispensanda accepisti, propria reputas? » et paulo post: « Quodcirca, inquit, tot pauperibus injuriam facis, quod dare valeres. » S. Ambrosius sermone octogesimo primo, « Quid, inquit, injustum est, si cum aliena non invadam propria diligenter servem? O impudens dictum! Propria dicis? quæ? » infra: « Non minus est criminis quam habenti tollere, cum possis et abundes indigentibus denegare. » S. Hieronymus in epistola ad Hedibiam questione prima: « Si plus, inquit, habes, quam tibi ad victum et vestitum necessarium est; illo debitricem esse te noveveris. S. Joannes Chrysostomus Homilia trigesima quarta ad populum Antiochenum: « Numquid, inquit, tua possides? res pauperum tibi sunt creditæ sive ex laboribus justis, sive ex hereditate paterna possideas. » Sanctus Augustinus tractatu in Psalmum cxlvii. « Superflua, inquit, diviti, necessaria sunt pauperi: res alienæ possidentur, cum superflua possidentur. » S. Leo in sermone quinto de Collectis, sic ait: Terrenæ et corporeæ facultates ex Dei largitate proveniunt, ut merito rationem eorum quaeriturus sit, quæ non magis possidenda quam dispensanda commisit. » Sanctus Gregorius in tertia parte Pastoralis curæ, admonitione vigesima secunda: « Admonendi sunt, inquit, qui nec aliena appetunt, nec sua largiuntur, ut sciant sollicite, quod ea, de qua sumus, cunctis hominibus terra communis est, et idcirco alimenta quoque omnibus communiter profert: et incassum se innocentes putant, qui commune Dei munus sibi privatim vindicant. » Sanctus Bernardus in epistola ad Henricum Archiepiscopum Senonensem sic ait: « Nosrum est, pauperes clamant, quod effunditis, nobis crudeliter subtrahitur, quod vos inaniter expenditis. » Sanctus Thomas in secunda secunda questione sexagesima sexta, articulo septimo: « Res, inquit,

quas aliqui superabundanter habent ex naturali jure debentur pauperum sustentationi, » et questione octogesima septima articulo primo: « Dominus, inquit, non solum decimam partem, sed omnia superflua pauperibus jubet exhibere. » Denique idem auctor scribens in quartum librum sententiarum ad quintam decimam distinctionem, testatus hanc ipsam esse doctrinam communem omnium Theologorum. Addo hoc loco, quod si quis forte contendere velit, ex rigore juris non esse supervacaneæ danda pauperibus: tamen negare non poterit saltem ex charitate id esse faciendum. Parum autem refert utrum quis ex defectu justitiæ, aut defectu charitatis, in gehennam descendat.

CAP. X.

De decimo præcepto artis bene moriendi, quod est de sacramento Baptismi.

Explicatis virtutibus præcipuis, quæ docent artem bene vivendi, addemus nunc pauca ex doctrina Sacramentorum, quæ non minus adjuvant ad eandem artem bene vivendi feliciter addiscendam. Sacramenta a Christo Domino instituta, septem numerantur, Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Ordo, Matrimonium, Extrema unctio. Quæ sunt veluti instrumenta divina, quibus utitur Deus per ministerium servorum suorum ad gratiam divinam conferendam, vel augendam, vel restituendam; ut homines liberati a servitute Diaboli, et translati ad honorem filiorum Dei, ad beatitudinem sempiternam cum Angelis sanctis aliquando perveniant. Ex his igitur sanctissimis sacramentis propositum nobis est breviter demonstrare, quis in arte bene vivendi proficiat, quis deficiat; ut inde possit intelligi, quis ad felicem mortem aspirare possit; quis e contrario mortem infelicem expectare debeat, nisi vitam moreque commutet.

Ordiamur a primo Sacramento. Baptismus primum est in Sacramentis et jure dicitur janua Sacramentorum, quoniam nisi Baptismus præcedat, non est ullus homo idoneus ad Sacramenta cætera suscipienda. In Sacramento Baptismi hi ritus servantur: Primum omnium debet, qui baptizandus est per se vel per alium confiteri fidem catholicam. Deinde, abrenunciare debet Diabolo, et pompis ejus, et operibus ejus. Tertio, baptizandus est in Christo, in quo

Baptismo transfertur a servitute Diaboli ad gratiam filiorum Dei; et peccatis omnibus deletis, accipit dona celestis gratiae, per quam filius Dei adoptivus, et haeres Dei, et cohæres Christi constituitur. Quarto, datur ei stola candida, et jubetur eam puram et nitidam conservare usque ad mortem. Quinto, datur quoque candela accensa, quæ significat opera bona, quæ debet adjungere dum vivit ad innocentiam vitæ, quam significat stola candida paulo ante suscepta. Sic enim loquitur Dominus in Evangelio: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est.* (Matth. v.)

Hi sunt præcipui ritus, quibus utitur Ecclesia in conferendo Baptismo. Omittit enim cæteros, qui ad rem nostram non pertinent. Ex his poterit unusquisque intelligere, an bene vixerit a suscepto Baptismo usque ad animum, quem nunc agit. Ego vero vehementer suspicor, paucos esse inveniendos, qui omnia impleverint, quæ vel se facturos promiserint, vel certe implere debuissent: *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi; et angusta est via, quæ ducit ad vitam, et pauci inveniunt eam.* (Matth. vii. et xx.)

Incipiamus a symbolo fidei: quot sunt homines rustici, vel mendici, vel opifices artificum infirmarum qui symbolum fidei vel non tenent memoria, vel nunquam didicerunt, vel sciunt quidem verba sonare, sed sententiam non percipiunt? Et tamen in Baptismo, per paternos, ad singulos articulos credere se responderunt. At si Christus per fidem habitare debet in cordibus nostris, ut Apostolus Paulus (*Eph. iii.*) docet; quo modo habitabit in cordibus eorum, qui vix per linguam sonare possunt verba symboli, et in corde nihil prosumus habent? et si Deus fide purificat corda nostra, ut Apostolus Petrus (*Act. xv.*) loquitur; quam sordidum erit cor illorum, qui fidem Christi corde non perceperunt, quamvis Baptismus in carne perceperint. Loquor autem de adultis, non de infantibus: infantes enim per habitum gratiæ fidei, spei et charitatis justificantur: sed cum adoleverint, fidei symbolum discere, et fidem Christianam corde credere debent ad justitiam, et ore confiteri tenentur ad salutem, ut Apostolus (*Rom. x.*) apertissime docet in Epistola ad Romanos.

Veniamus ad alterum ritum. Christiani omnes vel per se, vel per patrum, interrogati an abrenuntiant Diabolo, et pompis

ejus et operibus ejus, respondent: Abrenuntio. At quam multi sunt, qui verbo abrenuntiant, re ipsa non abrenuntiant? quin potius, quam pauci sunt, qui pompas et opera Diaboli non toto corde diligant et sequantur? Et tamen Deus omnia videt, et irrideri non potest. Ergo qui bene vivere cupit, et bene mori desiderat, ingrediatur in cubiculum cordis sui, et non se ipse fallat, sed serio et attente cogitet et recogitet, an pompis mundi hujus delectetur, an operibus Diaboli, quæ sunt peccata, in corde suo, et in factis dictisque suis locum dederit. Sic enim vel conscientia bona eum consolabitur, vel conscientia mala ad penitentiam eum adduceat.

In tertio ritu manifestatur nobis beneficium Dei tam sublime, tam profundum, tam longe lateque patens, ut si totos dies, totas noctes consumeremus in ejus admiratione, et agendis pro eo gratis Deo nihil dignum tanto beneficio prestaremus. Deus bone, quis non capiat, quis non obstupescat, quis non totus in piis lacrymas convertatur, si cogitet, hominem ad inferos jure damnatum, repente per Christum Baptismum transire de captivitate miserima ad jus regni felicissimi? Sed quanto est hoc beneficium majus, tanto est etiam plurimorum hominum ingratitude magis detestanda; cum pauci sint qui vix ad usum rationis pervenerunt, cum incipiunt Deo beneficium tam admirandum quasi renuntiare, et in servos seipsum Diabolo tradere. Quid enim est, in prima adolescentia concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, et superbiam vitæ sectari, nisi cum Diabolo amicitiam et fœdus contrahere, Christum Dominum re et factis abnegare? Rari sunt qui auxilio Dei singulari præventi, gratiam Baptismi diligenter custodiunt, et ut loquitur Jeremias, jugum Domini portare incipiunt *Ab adolescentia sua.* (*Thren. iii.*) Sed nisi vel gratiam Baptismi diligenter conservemus, vel per veram penitentiam iterum Diabolo renuntiemus, et ad Christi servitum revertamur, et in ea ad mortem usque perseveremus; nec bene vivere, nec a mala morte liberari poterimus.

Quartus ritus in eo positus est, ut stolam candidam baptizatus accipiat, eamque ferre jubetur, quo usque ad conspectum Domini veniat. Quo ritu significari diximus vitæ innocentiam, per Baptismi gratiam comparatam, diligentissime conservandam esse usque ad mortem. Sed quis explicet, quan-

tæ sint insidiae Diaboli, hostis perpetui generis humani, qui nihil magis procurat, quam vestem illam maculis omnis generis aspergere? Itaque paucissimi reperiuntur, qui si diutius vixerint, sordes peccatorum evadant. Certe Sanctus David (*Ps. cxviii.*) beatus immaculatus in via esse pronuntiavit. Sed quo difficultas major est in via sordida sine maculis incedere, tanto gloriosior erit palma et corona innocentis vitæ. Debent igitur omnes, qui bene vivere et beate mori desiderant, vestem innocentiae totis viribus candidam servare. Sed si forte illi maculae aliqua adhererint, debent iterum atque iterum eam in sanguine Agni dealbare, quod fit per veram contritionem, et per lacrymas penitentiae. Certe S. David cum peccatum suum longo tempore deleverisset, respiravit in spem gratiæ et Domino gratias agens confidenter dixit: *Asperges me hyssopo, et mundabor: lavabis me, et super nicem dealabor.* (*Ps. l.*)

Postremus ritus est, cereum lucentem accipere, manibus que illum gestare: id quod, ut supra diximus, nihil significat aliud nisi opera bona, quæ ad innocentiam vitæ adjuvanda sunt. Quæ sint autem opera bona, quæ faciendi sunt ab hominibus reatis per Baptismum in Christo, exemplo suo docet Apostolus, cum dicit: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; in reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus Judex.* (*II Tim. iv.*) His paucis verbis brevissime numerata sunt omnia bona opera, quæ a reatis per Baptismum in Christo faciendi sunt. Oportet enim fortiter dimicare adversus tentationes Diaboli, qui *Tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret.* (*I. Petr. v.*) Oportet etiam cursum honorum operum consummare in observatione mandatorum Domini juxta illud Psalmi: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilasti cor meum.* (*Ps. cxviii.*) Oportet denique fidem Domino nostro servare in multiplicandis talentis, vel in colenda vinea, vel in villicatione commissa, vel in prefectura familiæ nobis imposita, vel in aliis quibuscumque negotiis nobis a Domino commendatis. Voluit enim sapientissimus Dominus nos quidem, in filios adoptivos, ad hereditatem celestem admittit; sed ut id cum majore gloria sua et nostra fieret, placuit divinæ sapientiæ suæ, ut bonis operibus ex gratia ipsius et libero arbitrio nostro factis, cœle-

stem hereditatem, id est, sempiternam beatitudinem mereremur. Itaque opulentissima et gloriosissima illa hereditas non dabitur dormientibus, vel otiantibus, vel ludentibus, sed vigilantibus, laborantibus, et ad finem usque vitæ in opere bono perseverantibus.

Discutiat ergo unusquisque opera sua, et vitam ac mores suos diligenter examinet, si vult bene vivere et feliciter mori: et si conscientia sua testimonium sibi reddidit, quod bonum certamen certaverit cum vitis et concupiscentiis, et cum omnibus tentationibus serpentis antiqui; et quod cursum feliciter consummaverit in omnibus mandatis et justificationibus Domini sine querela; et quod fidem Domino servaverit in omnibus officiis vel prefecturis sibi commissis; securus exultet, et cum Apostolo dicat: *Reposita est mihi corona justitiæ quam reddet mihi Dominus in illa die, justus Judex.* (*II Tim. iv.*) Quod si conscientia accurate discussa testetur, in certamine cum hoste generis humani non leviter se vulneratam, et ignita jacula usque ad animam penetrasse, idque non semel, sed sæpius; et quod in cursu operum bonorum sæpe defecerit, et non solum alacriter non cucurrerit, sed præ lassitudine in via sederit, vel jacuerit: et denique fidem Domino in negotiis sibi commissis non servaverit, sed partem lucri sibi abstulerit vel inanis gloria, vel acceptio personarum, vel aliquid hujusmodi; ad remedium penitentiae, atque ad ipsum Deum, ut medicum, sine interposita mora recurrat, et non differat hoc negotiorum omnium maximum in aliud tempus; quia mortis neque diem scimus neque horam.

CAP. XI.

De præcepto undecimo artis bene moriendi, quod est de Confirmatione.

Post Sacramentum Baptismi sequitur Sacramentum confirmationis, ex quo duci potest documentum ad bene vivendum non minus accommodatum quam ex Baptismo: quamvis enim Baptismi Sacramentum sit magis necessarium quam Sacramentum Confirmationis: tamen Sacramentum Confirmationis nobilissimum est, quam Sacramentum Baptismi. Id quod intelligi potest ex ministro, ex materia, et ex effectu; minister ordinarius Baptismi est Presbyter, vel Dia-

conus; et in tempore necessitatis quilibet homo. Minister Confirmationis ordinarius est Episcopus; et ex dispensatione summi Pontificis solus Presbyter. Materia Baptismi est naturalis; materia Confirmationis est oleum pretiosum mixtum balsamo, et ab Episcopo consecratum. Effectus Baptismi est gratia et character, qualis requiritur ad procreandum infantem spirituales, juxta illud S. Petri: *Sicut modo geniti infantes iac concupiscite.* (I Pet. II.) Effectus confirmationis est gratia et character, qualis requiritur ad creandum militem Christianum ad pugnam adversus hostes invisibiles juxta illud S. Pauli: *Non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes, et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in caelestibus.* (Eph. VI.) Denique in Baptismo datur infantibus gustus salis; in confirmatione infligitur alapa, ut discat miles Christianus pugnare non feriendo, sed patiando.

Sed ut facilius intelligamus, quod sit officium hominis Chrismate inuncti, hoc est militis Christiani, vivendum est quid acceperint Apostoli in sua confirmatione, quæ data est eis in die Pentecostes. Apostoli enim non fuerunt confirmati proprie per Sacramentum Chrismatis, sed acceperunt a Christo Principe Sacerdotum effectum Sacramenti sine Sacramento. Acceperunt autem tria dona, sapientiam, eloquentiam et charitatem in altissimo gradu et præterea donum miraculorum utilissimum ad convertendos infideles ad Deum. Atque hæc dona significaverunt ignæ lingue, quæ in die Pentecostes apparuerunt, et sonitus vehementis qui simul auditus est: siquidem lumen ignis sapientiam, calor ejusdem ignis charitatem, figura lingue eloquentiam, et sonitus vehementis donum miraculorum significabant. Sacramentum nostræ Confirmationis non affert secum donum variarum linguarum neque donum miraculorum, quoniam hæc necessaria erant non pro ipsorum Apostolorum utilitate et perfectione, sed conversione infidelium: sed affert donum charitatis, quæ *Benigna et patientis est* (I Cor. XIII.), et in signum hujus patientiæ, quæ est virtus rarissima et pretiosissima: alapan dat Episcopus publice homini confirmato; nimirum, ut intelligat militem Christi esse creatum non ad percutiendum, sed ad patiendum, non ad injurias inferendas, sed ad

tolerandas. Sic enim pugnat in Christiana militia non adversus homines, quos videmus, sed adversus Dæmones, quos non videmus. Sic enim pugnavit et vicit imperator noster Christus, qui cruci affixus debellavit acreas potestates, et sic pugnant Apostoli recens confirmati, qui flagellis graviter cæsi in concilio Judæorum, *Ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti erant Pro nomine Jesu contumeliam pati.* (Act. V.) Hæc videlicet est gratia Sacramenti Confirmationis, id efficere ut homo cæsus injuste, non cogilet de vindicta, sed gaudeat se propter justitiam injuriam pati.

Ingrédatur nunc homo confirmatus in cor suum et diligenter attendat an dona Spiritus sancti, ac præcipue sapientiam et fortitudinem, in corde suo inveniat. Attendat, inquam, an acceperit sapientiam sanctorum, quæ magni facit bona æterna et contemnit temporalia, et fortitudinem militum Christi, qui injurias accipiunt libentius quam faciunt. Ac ne forte decipiatur, descendat ad proximam conscientiam suam. Nam si vere inveniat in promptu ad eleemosynas faciendas, non ad opes cumulandas; si passus injuriam de ultione non cogitavit, sed facillime et libentissime injuriam condonavit; jure poterit in spiritu exultare, ut qui pignus in corde suo habeat spiritus adoptionis filiorum Dei. Sed si post acceptum Confirmationis Sacramentum, non minus cupidum, non minus avarum, non minus iracundum, non minus impatientem esse se videat, et reipsa difficulter patiatur sibi nummum aureum, vel argenteum exire de marsupio ad pauperem reficiendum, et contra si pronum se cernat esse ad omnes captandas lucri occasiones; et rursus si facilem se cognoscat ad iram, pronum ad ultionem, et etiam ab amicis rogatus ut offensionem remittat, exorari se non patiatur: quid hinc colligere poterit nisi se Sacramentum accepisse, gratiam Sacramentum non accepisse?

Hæc dixerim pro iis qui majores nati sunt, cum ad hoc Sacramentum suscipiendum accedunt; nam qui in prima ætate vix doli capaces ad Confirmationem accedunt, iis dona et virtutem infundi credendum est, cum nihil sit quod impediatur. Sed timendum est illis, ne supervenientibus criminibus et poenitentia in longum tempus dilata, spiritum in Confirmatione susceptum extinguant, id est, Spiritus sancti gratiam amittant. Sic

enim intelligitur, quod monet Apostolus, *Spiritum nolite extinguere.* (I Thess. V.) Ille enim, quod ad se attinet, Spiritum sanctum extinguit, qui gratiam Dei in se extinguit.

Qui ergo cupit semper bene vivere, ut ei contingat semel bene mori; Sacramentorum gratiam magnificat, quæ sunt vasa celestium thesaurorum ac præsertim Sacramenta illa magnificat, quæ semel amissa inveniri nullo modo queunt, quale est Sacramentum Confirmationis, in quo thesaurus incomparabilis bonorum accipitur. Quamvis enim character Sacramentorum deleri non possit, tamen character siue gratiæ donis, non solatium aliquod afferet, sed penam confusionis augebit.

CAP. XII.

De duodecimo præcepto artis bene moriendi, quod est de Eucharistia.

Sacrosancta Eucharistia Sacramentum est omnium maximum, in quo non sola gratia copiosissime, sed ipse auctor gratiæ continetur. Ut autem homo Christianus, quod attinet ad hoc Sacramentum, bene vivat, et suo tempore bene moriatur, duo necessaria sunt. Unum, ut aliquando hoc sacrosanctum alimentum sumat, dicente Domino: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, non habebitis vitam in vobis.* Alterum, ut digne cibum tam eximium manducet, dicente Apostolo in Epistola ad Corinthios: *Qui manducat, et bibit indigne, judicium sibi manducat, et bibit non diducans corpus Domini.* (I Cor. XI.) Est autem questio, quam frequenter expedit hunc cibum sumere: et rursum, quænam sit habenda sufficiens præparatio, ut digne aut certe non indigne ad hoc celeste convivium accedamus.

De priore questione habemus plures ac diversas fuisse in Ecclesia Catholica consuetudines. In Ecclesia primorum temporum frequentissime fideles communicabant corpori Domini. Nam ideo Sanctus Cyprianus in sermone de oratione Dominica, qui est sextus in ordine, explicat de sacra Eucharistia verba illa, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*; ac docet, quotidie sumendam esse Eucharistiam, nisi quis legitimo impedimento prohibeatur. Postea tamen charitate refrigerante, ad annos integros non pauci sacrosancti communionem differabant. Hinc Innocentius Pontifex tertius decretum

illud edidit, (*Cap. Omnis de poenit.*, et *remiss.*), ut saltem annis singulis in feris Paschalibus omnes tam mares quam femine sacram Eucharistiam percipere tenerentur. Videtur autem communior Doctorum sententia, valde pium et laudabile esse, ut qui Sacerdotes non sunt, singulis Dominicis diebus, et festis adhuc celebrioribus ad sacrosanctam Eucharistiam accedere non graventur. Celebris est apud scriptores sententia illa, quasi a S. Augustino prolata: *Quotidie Eucharistiam accipere nec laudo nec reprehendo*: omnibus tamen diebus Dominicis communicandum suadeo, et hortor. Quamvis autem liber de Ecclesiasticis dogmatibus, unde hæc sententia perita est, non videatur esse S. Augustini, tamen vetusti auctoris est, neque contraria doctrinæ S. Augustini (*Ep. 118.*), qui in epistola ad Januarium apertissime docet, neque illos errare, qui quotidie arbitrantur esse communicandum, neque illos, qui non quotidie, sed rarius communicandum esse censent. Certe qui hoc docet, nullo modo reprehenderet eos, qui mediam sententiam eligerent, ut saltem singulis diebus Dominicis ad hoc Sacramentum accederent. Tandem sententiam placuisse S. Hieronymum, intelligi potest ex commentario ejus in epistolam ad Galatas, ubi exponens cap. quartum, ita loquitur: *Sicut nobis licet vel jejunare semper, vel semper orare, et diem Dominicam accepto Corpore Domini indesineret celebrare gaudentes, non ita fas est Judæis immolare agnum, etc.* Eadem sententia placuit S. Thomæ in tertia parte summæ Theologiæ questione 80. art. 10. extremo.

Quod attinet ad alterum caput de præparatione ad tam magnum Sacramentum percipiendum, ut in salutem, non judicium et condemnationem suscipiatur; primum omnium requiritur, ut anima sit vivens vite gratiæ, non mortua morte peccati lethalis. Nam ea de causa dicitur cibum, et in specie panis datur, quia cibum non est mortuorum, sed viventium. *Qui manducat hunc panem, Dominus ait apud Joannem, vivet in æternum, et in eodem loco, Caro mea vere est cibus.* (Joan. VI. Syn. Trid. sess. 23. can. 11.) Ad didit autem synod. Tridentina, non satis esse ad condignam præparationem ad hunc celestem cibum rite percipiendum, ut qui lethali peccato est inquinatus, sola contritione contentus sit; sed etiam per Sacramentum Poenitentiae peccata sua expiare

satagat, modo confessorii copiam habere queat. Deinde, quia hoc Sacramentum non solum est panis, sed etiam medicina, et medicina optima et saluberrima adversus omnes morbos vitiorum: ideo requiritur secundo loco, ut homo ægrotus desideret bonam valetudinem, et curari cupiat ab omnibus morbis vitiorum ac præcipue a principibus, quæ sunt, luxuria, avaritia, superbia. Quod autem Eucharistia sit medicina, docet S. Ambrosius libro v. de Sacramentis, cap. 4: « Qui vulnus, inquit, habet medicinam requirit: vulnus est, quia sub peccato sumus: medicina est, celeste, ac venerabile Sacramentum; » et S. Bonaventura in libro ii. de profectu Religiosorum cap. 78. « Qui se, inquit, indignum reputat cogitet quod tanto magis eget et necesse habet requirere medicum quanto magis senserit se ægrotum; » et S. Bernardus in sermone de Cæna Domini, admonet fratres suos, ut sanctissimo Sacramento tribuant, cum experiantur in se minui malas propensiones, et alias animi ægritudines.

Postremo, sacrosanctum Sacramentum non solum est cibus vitorum et medicina ægrotorum, sed etiam medicus doctissimus et amantissimus; et ideo recipiendus cum ingenti exultatione et reverentia, et ornanda est domus animæ omni genere virtutum, ac præcipue fidei, spei, charitatis, devotionis, pietatis, et fructibus bonorum operum, orationis, jejunii, et elemosynæ. Hæc enim ornamenta requirit dulcis hospes animæ nostræ, qui bonorum nostrorum non indiget. Adde, quod iste medicus, qui nos visitat, est etiam rex et Deus, cujus infinita est puritas, et purissimum requirit habitaculum. Audi S. Joannem Chrysostomum in sermone 60. ad populum Antiochenum: « Quo, inquit, non oportet esse puriorem tali fruente sacrificio? quo solari radio non splendidiorem manum carnem hanc dividentem, os quod igne spiritali repletur? »

Ingradiatur nunc, quicumque bene vivere et bene mori desiderat, in cubiculum animæ suæ, et clauso ostio solus cum solo corde suo, coram Deo, qui scrutatur renes et corda, attente consideret, quam sæpe et cum qua præparatione communicet Sacramento Dom. corporis. Et si quidem inveniat se per Dei gratiam frequenter et salubriter communicare, et inde bene nutrirî, et a morbis vitiorum paulatim curari, sequè in virtutibus et operibus bonis quotidie magis ac ma-

gis proficere, exultet cum tremore, et perget servire Domino in timore, non tam servili quam casto et filiali. Quod si unus sit ex illis, qui contenti annua communione, de saluberrimo Sacramento non amplius cogitant: et oblitî manducare panem vivicum, quanto magis corpore pinguescent et dilatantur, tanto magis animæ eorum debilitantur et arescunt, intelligat se multum desipere et longe abesse a regno Dei. Annua enim communio decreta est a sacro universali Concilio, non ut non fiat nisi semel per annum, sed ut fiat saltem semel per annum, nisi velit ab Ecclesia exturbari et tradi Satanæ. Itaque isti ut plurimum non amore filiali, sed timore servili Dominum suum in Sacramento recipiunt, et paulo post redeunt ad siliquas porcorum, ad mundi delicias, ad lucra temporalia, ad ambiendos fugaces honores, ut in morte audiant cum divite Epulone, *Memento, fili, quia receperisti bona in vita tua.* (Luc. xvi.) Quod si quis invenitur, qui Sacramenti sacrosancti frequenter mysteria vel omnibus diebus Dominicis, vel etiam quotidie, si forte sacerdotio fungatur; et tamen neque a peccatis lethaliibus sibi caveat, neque in bonis operibus serio se exerceat, neque de mundo vere exierit, sed ut alii, qui de mundo sunt, lucris pecuniarum inhiat, carnis illecebris delectetur, ad gradus honorum et dignitatum suspiret, iste certe carnem Dominicam ad iudicium sibi manducat, et quo sæpius mysteria sacrosancta indignus atrectat, eo magis Judam proditorem imitatur, de quo Dominus ait: *Melius erat ei, si natus non fuisset homo ille.* (Math. xxvi.) Sed nemini desperandum est de salute, dum vivit. Proinde qui in cubiculo cordis recogitat annos suos et opera sua, et se extra viam salutis hucusque cucurrisse cognoscit, sciat adhuc respiciendi tempus adesse, modo serio velit penitentiam agere, et ad viam veritatis reverti.

Adjungere libet ad finem hujus capituli, quid S. Bonaventura scribat in vita Sancti Patris Francisci, de admirabili pietate et amore hujus sanctissimi viri erga sacrosanctam Eucharistiam, ut ex ejus ardore nostra tepiditas vel frigiditas incalescat: « Flagrabat, inquit, erga Sacramentum Domini Corporis fervore omnium medullarum, stupore admirans permixto illam charissimum dignationem, et dignantissimam charitatem. Sæpe comanicabat, et tam devote, ut alios devotos efficeret, cum ad Agni

immaculati degustationem suavem, quasi spiritu ebrius, in mentis ut plurimum rapiatur excessum ». (Vita S. Franc. cap. 9.) Hæc ille. A quo longissime absunt non solum laici multi communicantes, sed etiam Sacerdotes plurimi celebrantes, qui incredibili festinatione rem tam sacram peragunt, ut neque ipsi scire videantur quid agant, neque alios rem tantam paulo attentius considerare permittant.

CAP. XIII.

De præcepto tertio decimo artis bene moriendi, quod est de Penitentia.

Sequitur Sacramentum Penitentiae, quod in tribus præcipue virtutibus positum est, quod attinet ad eum qui recipit Sacramentum Penitentiae, contritione cordis, confessione oris, et satisfactione operis. Nam qui hæc tria rite præstant, sine dubitatione ulla peccatorum suorum veniam assequuntur. Sed videndum est, et attentissime considerandum, an sit vera contritio, an integra confessio, an plena satisfactio.

Incipiamus a contritione. Joel Propheta clamat: *Scindite corda vestra et non vestimenta vestra.* (Joel. ii.) Hebræi cum signum doloris ostendere vellet, scindebant vestimenta sua. Monet autem Propheta sanctus, ut si velimus dolorem verum et intimum de peccato commisso coram Deo demonstrare, scindamus, corda nostra. Et Propheta David addit, ut non solum scindamus, sed etiam conteramus, et quasi in pulverem redigamus. *Cor contritum, inquit, et humilitatum, Deus non despiciet.* (Psalm. L.) Quæ similitudines aperte designant, ad placandum per penitentiam Deum non satis esse, verbo dicere: Penitet me peccasse; sed opus esse dolore cordis intimo et gravi, qui sine singulibus et lacrymis ac suspiriis inveniri vix potest. Sancti quoque Patres mirum est quam severe de vera contritione loquantur. Sanctus Cyprianus in Sermone de Lapsis: « Quam magna, inquit, deliquimus, tam granditer defloamus: alto vulnere diligens et longa medicina non desit: penitentia crimine minor non sit. Orare impensius oportet et rogare, diem luctu transigere, vigiliis noctes ac fletibus decere, tempus omne lacrymis et lamentationibus occupare, stratos solo adhaerere cineri, in cilicio volitari et sordibus. » Clemens Alexandrinus (Lib. i. cap. 17. alias

24), apud Eusebium in historia, penitentiam appellat « Baptismum lacrymarum. » S. Gregorius Nazianzenus in oratione secunda de Baptismo: « Recipio, inquit, penitentem, si lacrymis rigatos videro. » Theodoretus in epitome divinarum decretorum, capite de penitentia, scribit, vulnera quæ post Baptismum accipiuntur, curabilia quidem esse; sed non ut olim facili negotio per lavacrum regenerationis, sed per multas lacrymas et opera laboriosa.

Hæc et similia omnes Patres sancti scripta reliquerunt de veritate contritionis. Hoc tempore accedunt plerique ad confessionem, qui contritionem aut modicam aut nullam ostendunt. Sed qui volunt vere cum Deo reconciliari, et recte vivere, ut postea securi moriantur; debent intrare in cor suum, et clauso ostio negotiis aliis, hæc aut similia attentissime apud se volvere: heu mihi, quid miser egi, cum tale et tale flagitium perpetravi? Primum, patrem illum dulcissimum, offendere omnis boni, et mei amantissimum auctorem, qui me undique beneficiis suis lavavit, cujus tot signa charitatis video, quot bona in me vel in aliis video. Sed quid de Christo meo dicam, qui dilexit me inimicum et indignum et tradidit semetipsum pro me Obliviam et hostium Deo in odorem suavitatis? (Eph. v.) et ego ingratus et miser ab offensione ejus non cesso. Quæ tanta est mea crudelitas? Dominus meus virgis fuit casus, spinis coronatus, clavibus in cruce suffixus, ut veteribus meis peccatis et sceleribus medicinam faceret, et ego non cesso nova semper addere; ille nudus in cruce salutem meam sistere se clamat, et ego semper pergo acetum ei et fel amarissimum propinare. Quis mihi præterea explicabit, de quanta gloria exciderim, cum peccatum hoc aut illud lethale commisi? Hæres eram regni caelestis, vite æternæ felicissimæ; ab hac tanta felicitate, et certe tam præclara et omnibus modis maxima excidi miser, per illam brevissimam voluptatem, et per illa verba, vel in Deum blasphemata, quæ nihil mihi attulerunt boni. Et ab illa tanta felicitate ad quam sortem deveni? ad captivitatem Diaboli, hostis mei crudelissimi; et quam cito frangetur mœcres ista putrida corporis mei, quæ momentis singulis ruinam minatur, tam cito et ego sine ullo remedio in ignem æternum descendam. Heu me miserum, fortasse eras fortasse hac nocte in illis sempiternis ardoribus habitare incipiam. Sed super hæc omnia cor meum

torquet et lancinat ingratitude mea, filii et servi deterrimi in patrem et Dominum amatissimum et optimum; nam quo magis ille me beneficiis cumulavit, hoc ego magis illum peccatis meis offendi.

Hæc et similia si attentè cogitare volueris in cubiculo cordis clausus, quicumque es qui hunc libellum dignaris legere, spero omnino te contritionis donum a bono Domino nostro impetraturum. Intravit aliquando penitens David in solitudinem cordis sui post adulterium perpetratum, et mox contritione adopta cepit lacrymis stratum suum rigare. (*Psalm. vi.*) Intravit penitens Petrus in cor suum post Christi negationem et continuo *Flevit amare.* (*Matt. xxvi.*) Intravit penitens illa peccatrix in cor suum, et statim *Lacrymis cepit rigare pedes Jesu et capillis suis tergere.* (*Luc. vii.*) Ili sunt ergo fructus sanctæ contritionis, qui non nascuntur nisi in solitudine cordis.

Jam de confessione pauca dicamus. Video multos homines sine ullo fructu, aut certe valde modico, ad hoc saluberrimum Sacramentum accedere, nec aliam ob causam, nisi quia in cor suum non ingrediuntur, cum se ad confessionem faciendam parant. Aliqui sunt, qui ita negligenter ad hoc opus accedunt, ut solum generatim et confuso quodam modo dicere possint, se omnia præcepta violasse, vel omnia peccata mortalia perpetrasse: quibus non alia quam generalis et confusa absolutio conveniret, imo vero neque tali absoluteione digni sunt: confitentur enim quod fortasse non fecerunt; et quod vere fecerunt, non confitentur. Alii sunt, qui peccata quidem sua sigillatim referre et ordine didicerunt, verum nullam rationem habent de qualitate personæ, de loco, de tempore, de numero, deque aliis, quæ circumstantiæ dici solent: quæ insignis et periculosa negligentia est. Aliud enim est percutere clericum, aliud percutere laicum; cum priori percussio excommunicatio adjuncta sit, non posteriori. Aliud quoque est cum virgine, aliud cum sanctimoniali, aliud cum conjugata, aliud cum meretrice flagitium perpetrare: aliud semel, aliud decies in idem peccatum incidisse. Idem enim peccatum est, sed multiplex. Denique non desunt, quod magis est admirandum, qui peccata interna, ut desideria fornicationis, adulterii, homicidii, furti, arbitrentur non esse peccata, nisi opere compleantur: imo vero neque aspectus im-

pudicos, neque verba lasciva in peccatis numerent. Et tamen Dominus ipse disertis verbis loquitur, cum ait: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mæchatus est eam in corde suo.* (*Matt. v.*) Oportet igitur, ut si quis conscientiam suæ consulere velit, et utilem ac salutarem confessionem facere, primum libellum aliquem de Arte recte confitendi peccata inveniat, aut certe confessarium pium et doctum consulat: deinde, in cor suum ingrediatur, et non cursim et breviter, sed accurate et serio conscientiam suam discutat, et diligenter cogitationes, desideria, verba, et facta nec non omissiones, examines, et pio ac perito medico animarum conscientiam suam aperiat, atque ab eo humiliter absoluteione petat, paratus penitentiam implere; quam ipse confessarius injungendam esse censuerit.

Restat satisfactio, cujus majores nostri, viri sapientissimi, multo majorem rationem habebant, quam multi ex nobis habere videntur. Ili enim cum serio considerarent, multo facilius hic in terris quam in locis purgatoris Deo satisfieri posse, mælectas imponebant gravissimas atque longissimas. Et quidem quod ad tempus attinet, penitentias injungebant annorum septem, vel quindecim, vel triginta, interdum etiam totius vitæ. Quod vero attinet ad qualitatem, injungebant jejunia frequentissima, orationes adhuc frequentiores; præterea, ut non uterentur balneis, non equis, non curribus, non vestibus pretiosis; ut abstinerent a ludis, jocis, theatris; denique, omnis eorum vita in luctu et mœrore penitentibus congruente, fere consumebatur. Afferam unum exemplum.

In Concilio Toletano decimo legimus Episcopum Bracarensem, Potanium nomine, qui semel tactu femine sorduerat (sic enim Concilium loquitur ipsum se, nullo cogente, in ergastulo quodam inclusisse, et novem mensium penitentiam egisse; ac deinde propriis litteris hoc suum peccatum et penitentiam sponte susceptam concilio Episcoporum significavisse; concilium autem decrevisse, ut toto vitæ suæ tempore in agenda penitentia perseveraret; cum affirmaret nihilominus Concilium, humanis et misericordius cum illo actum esse, quam antiquorum regulæ et severitas patenterent. Hæc erat antiqua severitas. Nunc vero sic imbelles et delicati sumus, ut mælecta impo-

sita jejunii in pane et aqua ad paucos dies, cum septem Psalmis et litanis totidem diebus recitandis, et elemosyna paucorum numerorum pauperibus eroganda, satis videatur severa esse, etiamsi pro multis flagitiis et scelerebus eluendis imponatur. Sed quod hic nobis ipsi indulgemus, in purgatoris locis, justitia Dei sic exigente, graviter luemus; nisi tanta sit vis veræ contritionis ex ardenti charitate prodians, ut a misericordia Dei remissionem totius culpæ valeat impetrare. Vere enim miro modo commovet viscera Patris nostri Dei cor vere contritum et humiliatum; non enim potest dulcedo et bonitas Patris se continere (*Luc. xv.*), quin ad filium prodigum, sed vere penitentem, accurrat, complectatur, osculetur, annulum pacis donat, et absterget lacrymas doloris, et lacrymis lætitiæ repleat omni favo mellis dulcoribus.

CAP. XIV.

De præcepto quarto decimo artis bene moriendi, quod est de Sacramento Ordinis.

Duo Sacramenta, quæ sequuntur breviter consideranda, non ad omnes Christianos pertinent; sed unum ad clericos, Sacramentum videlicet Ordinis, alterum ad laicos, Sacram. Matrimonii. Dicamus breviter de primo, non omnia, quæ ad hoc Sacramentum pertinent, sed ea solum, quæ necessaria sunt ad artem bene vivendi et feliciter moriendi.

Ordines numerantur septem, quatuor minores, et tres majores, quorum supremus, qui dicitur sacerdotium, in duos dividitur; sunt enim Sacerdotes majores, qui dicuntur Episcopi, et minores, qui dicuntur Presbyteri. His omnibus ordinibus præmittitur prima tonsura, quæ est quasi janua ad omnes Ordines, et ad clericos proprie facit. Et quoniam ea, quæ requiruntur a clericis, quod attinet ad piæ et religiose vivendum, majori ratione requiruntur ab iis, qui sunt constituti in Ordinibus minoribus vel majoribus, et potissimum a Presbyteris vel Episcopis; ideo contentus ero breviter ea considerare et explicare quæ ad clericos pertinent.

Duo sunt, quæ de clericis explicanda esse videntur; primum ipse ritus, quo clerici fiunt, deinde officium, quo in Ecclesia, fungendi debent. Ritus, quo fiunt clerici, ut ex libro Pontificali potest intelligi, hic est, ut

primum tondeantur capilli capitis; quo ritu significatur depositio cogitationum et cupiditatum supervacanearum, quales sunt cogitationes et cupiditates rerum temporalium, opum, honorum, deliciarum, et aliarum id genus rerum; et simul jubeantur, qui tondentur, dicere versiculum illum Psalmi quinti decimi. *Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei, tuus qui restitues hereditatem meam mihi.* Deinde jubet Episcopus afferri superpelleceum candidum, eoque induit novum clericum, dicens illud ex Apostolo ad Ephesios: *Induat te Dominus novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis.* (*Ephes. iv.*) Porro officium novo clerico nullum proprie assignatur, sed ex consuetudine munus ipsius est ministrare Sacerdoti rem sacram faciendi, quando privatim id agit.

Consideremus nunc, quanta perfectionis eminentia requiratur in clerico, et, si tanta in clerico, quanta in Acolyto, in Subdiacono, in Diacono, in Presbytero, in Episcopo? Errat profecto mens mea id cogitare, cum vix inveniantur in multis Presbyteris, quæ jure exiguntur in simplice clerico. Jubetur clericus abjicere supervacaneas cogitationes et cupiditates, quæ proprie sunt hominum sæcularium, id est, hominum, quæ ad hoc sæculum pertinent, qui sunt de hoc mundo, qui assidue cogitant, et concupiscunt. Jubetur bonus clericus non aliam partem vel hereditatem querere nisi Deum, ut sit Deus solus pars et hæreditas ejus; et ipse solus Dei pars et hæreditas vere dicatur, et sit. O altitudo clericalis perfectionis! quæ toti mundo renunciat, ut solum Deum vere possideat, et ipse vicissim a solo Deo possideatur. Hoc significant illa verba Psalmi: *Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei.* Pars hæreditatis dicitur illa portio, quæ ex divisione hæreditatis in multos fratres, unicuique illorum contingit. Itaque non est sensus illorum verborum, quod clericus velit partem hæreditatis suæ esse Deum, alteram partem esse opes terrenas; sed quod ex corde cupiat, totam partem suam, id est, quicquid ad opem pertinere posset ex hoc mundo, id totum transferret per affectum bonum in Deum. Inter calicem autem et hæreditatem hoc interesse videtur, quod calix ad voluptatem et delicias, hæreditas ad opes et honores pertinet. Itaque integer sensus erit, Domine Deus meus, ex hoc tempore quicquid in mundo sperare pote-

ram vel divitiarum, vel deliciarum, vel aliorum temporalium bonorum, id totum in te solo habere desidero; tu unus pro rebus omnibus abunde sufficis. Et quoniam abundantia cœlestium bonorum hic in terris haberi non potest, ideo pergit orando, et dicit bonus Clericus: *Tu es qui restituit hereditatem meam mihi*. Quæ enim propter te contempsisti et abiecti, vel pauperibus tuis donans, vel diripientibus propter te condonans; tu mihi fideliter conservas, et tempore suo restitues, non in specie corruptibili, sed in te ipso, qui es fons inexhaustus omnium bonorum.

Sed ne quis hanc nostram explicationem in controversiam revocare velit, addemus duos testes omni exceptione majores; videlicet S. Hieronymum, et S. Bernardum. Sanctus Hieronymus in Epistola ad Nepot. de vita Clericorum: « Igitur, inquit, clericus, qui Christi servit Ecclesiæ, interpretatur primo vocabulum suum; et nominis definitione prolata, nitatur esse quod dicitur. Si enim *κλῆρος* Græce, sors Latine appellatur; propterea vocantur clerici, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus sors, id est, pars clericorum est. Qui autem vel ipse pars Domini est, vel Dominum partem habet; talem se exhibere debet ut et ipse possideat Dominum, et possideatur a Domino. Qui Dominum possidet, et cum Propheta dicit, *Pars mea Dominus* (Ps. v.); nihil extra Dominum habere potest. Quod si quidpiam aliud habuerit præter Dominum, pars ejus non erit Dominus; verbi gratia, si aurum, si argentum, si possessiones, si auream suppellectilem: cum istis partibus Dominus pars ejus fieri non indignabitur »; hæc S. Hieronymus, cujus totam Epistolam si quis legere voluerit, inveniet profecto, magnam omnino vitæ perfectionem in clericis requiri. Accedat nunc S. Bernardus, qui non solum approbat sententiam S. Hieronymi, sed aliquando verbis ejus utitur, quamvis eum non nominet. Sic igitur loquitur in illa longissima declamatione super verba S. Petri; *Ecce nos reliquimus omnia*, quæ habentur apud S. Matthæum: « Clericus, inquit, qui habet partem in terra, non habebit partem in cœlo. Clericus si quidpiam habuerit præter Dominum, pars ejus non erit Dominus. » (Matth. xix.) Et paulo post, declarans quid possit clericus ex beneficiis Ecclesiasticis sibi retinere, ait:

« Res pauperum non pauperibus dare, par sacrilegi crimen esse dignoscitur; sane patrimonio pauperum, facultatibus Ecclesiarum sacrilega crudelitate subripitur quidquid ministri et dispensatores, non utique domini et possessores, ultra victum accipiunt et vestitum »; hæc S. Bernardus, qui cum S. Hieron. non falsa loquitur, sed perfecta.

Sequitur ritus induendi super pellicem candidum, cum illis verbis Apostoli, *Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus in justitia, et sanctitate veritatis*. (Ephes. iv.) Neque enim satis est clericis, non abundare divitiis; sed necesse est etiam innocentem et sine macula vitam gerere: quippe qui altaris ministerio sunt dedicati, in quo Agnus sine macula quotidie immolatur. Porro, induere novum hominem, nihil est aliud nisi exuere mores veteris Adami, qui corruptit viam suam; et induere mores secundi Adami, id est, Christi qui de Virgine novo modo natus novam vitam instituit, in justitia et sanctitate veritatis; id est, non solum in justitia morali, sed etiam in sanctitate verissima et supernaturali, qualem in se Christus exhibuit, qui teste Apostolo Petro, *Peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus*. (I. Pet. ii.) Utinam multos ejusmodi Clericos habemus, qui quod veste candida præferunt, moribus et vita præstarent!

Denique munus clericorum est Angelicæ puritatis Sacrificio divino, in quo Agnus Dei quotidie immolatur, devote, graviter, assidue, diligenter, assistere. Scio multos in Ecclesia pios clericos inveniri: sed non scio tantum, sed vixi sæpissime petulantes, gyrovagis oculis sic altari Dominico ministrare, ac si res ageretur non solum, non sacro horrore plena, sed vulgaris et levis. Et fortasse culpa tam gravis, non in solo ministro, sed etiam in Sacerdote Sacrificium celebrante inhaeret, quippe qui aliquando sic festinat, et sic indevote se gerit, ut videatur nescire quid agat. Audiant isti quid S. Joannes Chrysostomus de tempore celebrationis Missæ loquatur: « Per id tempus, inquit in libro sexto de Sacerdotio, et Angeli Sacerdoti assident, et cœlestium potestatum universus ordo clamores excitat, et locus altari vicinus in illius honorem, qui immolatur, Angelorum choris plenus est. Id quod credere abunde licet vel ex tanto illo Sacrificio quod tunc peragitur.

Audiant quoque S. Gregorius: is in quarto libro dialogorum: « Quis fidelium, inquit, habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad Sacerdotis vocem cœlos aperiri, Angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena cœlestibus jungi, unumquodque ex visibilibus et invisibilibus fieri? » Quæ si serio cogitent, tum Presbyter celebrans, tum clericus ministrans, quo modo fieri posset, ut rem tantam agerent quo modo agunt? O quam triste et deplorandum spectaculum esset, si oculos mentis apertos haberemus, videre Sacerdotem divina mysteria tractantem, Angelorum choris undique septum, qui ad ea, quæ ipse operatur, obstupescunt et tremunt, et præ admiratione clamores spirituales excitant; et tamen Sacerdos in medio positus, totus frigidus, et quasi stupidus, non attendit quid agat, non intelligit quid loquatur, et ita prope ad finem, et signa involvit, et verba præcipitat, ut videatur nescire quid agat: et interim clericus minister huc atque illuc circumspicit, aut cum aliquo garrit. Sic Deus irridetur, sic res sacratissima contemnantur, sic materia obloquendi hæreticis datur. Quæ cum ita sint, clericos omnes majores et minores moneo et hortor, ut mundo mortui, Deo soli vivant; rerum temporalium copiam non affectent; innocentiam magno zelo custodiant; et res divinas religiose, ut par est, tractent, et ab aliis tractari procurent, sic magnam fiduciam sibi apud Deum acquirent, et Ecclesiam Christi bono jugiter odore replebunt.

CAP. XV.

De quinto decimo præcepto artis bene moriendi, quod continet tria documenta Evangelica.

Sequitur Sacramentum Matrimonii, quod duplicem habet institutionem; unam, ut est contractus civilis de jure nature; alteram, ut est Sacramentum de jure Evangelico. De utraque institutione breviter disseremus, non absolute, sed in ordine ad bene vivendum, ut feliciter postea moriamur. Prior institutio facta est a Deo in Paradiso terresti; siquidem illa verba Dei, *Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi* (Genes. ii.), non possunt recte intelligi nisi de adjutorio ad propagandam et educandam sobolem. Nam, ut

recte docet S. Augustinus (*Lib. ix. de Gen. ad lit. cap. vii.*), nulla in re viri egent adjutorio feminarum, nisi in parienda et educanda prole: in aliis enim rebus melius viri a viris quam a mulieribus adjuvantur. Itaque paulo post conditam mulierem, Adam ex divina inspiratione dixit: *Relinquet homo patrem, et matrem, et adhærebit uxori suæ*: quæ verba Salvator noster apud Matthæum Deo tribuit, dicens: *Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem, et matrem suam, et adhærebit uxori suæ; et erunt duo in carne una? Quod ergo Deus conjunxit, homo non separat.* (Matth. xix.) Attribuit igitur Dominus verba illa Deo, quoniam illa non ex se locutus est Adam, sed ex inspiratione Dei. Atque hæc fuit prima institutio Matrimonii.

Alterâ institutio, vel potius exaltatio Matrimonii ad eminentiam Sacramenti, habetur apud Apostolum in illis verbis Epistolæ ad Ephesios: *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia.* (Ephes. v.) Esse autem Matrimonium verum Sacramentum, docet S. Augustinus in libro de bono conjugali: « In nostrarum, inquit, nuptiis, plus valet sanctitas Sacramenti, quam fecunditas uteri. » (*De bono conjug. cap. xviii.*) et capite vigesimo quarto: « Bonum, inquit, nuptiarum per omnes gentes atque omnes homines in causa generandi est, et in fide castitatis: quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate Sacramenti »: et in libro de fide et operibus: « In civitate, inquit, Domini, et in monte sancto ejus, hoc est, in Ecclesia, nuptiarum non solum vinculum, sed etiam Sacramentum commendatur. » (*De fide et operibus cap. vii.*) Sed de his rebus non est hujus loci accuratius disputare: illud ad hunc locum proprie pertinet, ut explicemus quemadmodum viri et mulieres Matrimonio copulati, possint ita vivere, ut bene se mori posse confiant.

Tria sunt bona Matrimonii, si quis eo bene utatur, proles, fides, et gratia Sacramenti. Proles generatio et bona educatio quaerenda est, si quis conjugio bene uti velit: contra vero gravissime peccat, qui prolem ex conjugio non quaerit, sed solam carnis voluptatem. Hinc gravissime repre-

henditur in Scripturis sanctis unus ex filiis Juda Patriarchæ (Genes. xxxviii.), nomine Onan, quia in congressu cum uxore, semen fundebat in terram, ne filii nascerentur. Hoc enim non est uti Matrimonio, sed abuti. Quod si aliquando pro conjugibus graventur ex multitudine prolium, quas præ inopia non facile sustentare queant: remedium est honestum et Deo gratum, ex consensu mutuo separari a thoro, et orationi ac jejuniis deinceps vacare. Nam si gratum est Deo, conjuges in virginitate consensescere, ad exemplum Virginis Deiparæ et Sancti Josephi, quorum vivendi genus imitati sunt Henricus imperator et Chunegunda ejus conjux, Edwardus Rex et Edgida ejus uxor, Elzearius Comes et uxor ejus Dalphina, et alii non pauci: quare displicere posset Deo vel hominibus, ut conjuges suscepta prole cessent ex consensu mutuo a nuptiarum opere; ut quod illis superat Deo, in jejuniis et oratione consumant.

Deinde quoque grave peccatum est, si quis in statu Matrimonii positus susceptas proles negligat, et vel educationem piam, vel necessaria ad vitam illis deesse patiat. Exstant exempla de hac re multa in historicis sacris et profanis: sed ego, quia brevitati studeo, ero contentus uno, quod habetur in primo libro Regum. Sic enim Deus ipse loquitur: *In die illa suscitabo adversum Heli omnia. quæ locutus sum super domum ejus; incipiam, et complebo. Prædixi enim ei quod judicaretur essem domum ejus in æternum propter iniquitatem, et quod noverat indigne agere filios suos, et non corripuit eos. Idcirco juravi domui Heli, quod non expietur iniquitas domus ejus victimis et muneribus usque in æternum.* (I. Reg. iii. et iv.) Hæc Dominus prædixit, et paulo post implevit: nam filii Heli occisi sunt in bello, et ipse Heli e sella cadens retrorsum cervicem fregit, et misere periit; ergo si Heli, alioqui vir justus, et judex populi sui, ex peccatis filiorum, quos non educaverat, ut par erant, et postea deteriores factos non corripuerat, misere cum filiis periit, et principatum populi sui amisit; quid de illis fiet, qui non solum filios non bene educare student, sed exemplo male vitæ suæ illos ad peccandum invitant? certe nihil aliud expectare debent, nisi exitum horribilem et sibi et filiis; nisi mature respiscant, et poenitentiam condignam agant.

Alterum Matrimonii bonum est fides, quæ

in eo posita est, ut intelligant conjuges, corpus suum non esse suum, sed conjugis; et sicut non potest unus alteri debitum negare, sic non potest copiam sui corporis alteri quam proprio conjugi facere; cuius rei signum est annulus. Hæc doctrina apud Apostolum disertis verbis legitur: *Uxor, inquit, vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi.* (I. Cor. viii.) Hæc est Apostolica doctrina, quam diligenter conservare debent conjuges Christiani, si bene mori desiderant. Adulteros enim, si publici sint, facile vel iudices juste puniunt: vel cognati, affines, honoris gratia de medio tollunt: sed occultos qui multo sunt plures, Judex omnipotens et justissimus, quem secreta non latent, sine dubio ad æterna supplicia condemnaabit.

Tertium bonum, idque nobilissimum, est gratia Sacramenti, quam Deus ipse cordibus piorum conjugum infundit: si dum conjugium legitime celebratur, ipsi conjuges bene dispositi et parati inveniantur. Ea vero gratia, præter alia bona, quæ secum afferit, miram in modum juvat ad conciliandam benevolentiam inter conjuges; quamvis ingenia, mores, morbi, variæ dispositiones corporis et animi facile inimicitias serere possint. Sed super omnia dulcissimum conjugium et beatissimum facit imitatio conjugii Christi cum Ecclesia, de quo sic Apost. loquitur in Episto. ad Ephes.: *Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ. Et exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam neque rugam.* (Ephes. v.) Qui B. Apostol. admonet etiam feminas dicens: *Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino; quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesie. Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita mulieres viris suis in omnibus.* Denique concludit Apostolus: *Unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligat: uxor autem timeat virum suum.* Hæc Apostolica doctrina, si diligenter consideretur et observetur, beata faciet conjugia in terra et in cælo.

Explicemus breviter totam hanc sententiam Apostolicam Pauli. Principio hortatur Apostolus viros ut diligant uxores, *Sicut et*

Christus dilexit Ecclesiam. Christus certe Ecclesiam dilexit amore amicitie, non amore concupiscentiæ; quæsit bonum Ecclesie, utilitatem Ecclesie, salutem Ecclesie; non utilitatem aut voluptatem aliquam suam. Proinde Christum non imitantur, qui uxorem diligunt propter formam eximiam, capti amore pulchritudinis ejus; vel propter dotem multorum millium nummorum aureorum, aut opulentissimam hæreditatem: isti enim non diligunt sponsam, sed ipsi se diligunt, cupientes satiare concupiscentiam carnis suæ, vel concupiscentiam oculorum suorum, quæ avaritia dicitur. Sic Salomon initio sapiens (III. Reg. xi), ad ultimum insipienti, dilexit uxores et concubinas suas non amore amicitie, sed amore concupiscentiæ: cupiens non illis benefacere, sed carnalem concupiscentiam suam implere; quæ concupiscentia excecavit, non timuit sacrificare diis alienis, ne delicias suas vel minimum contristaret. Quod autem Christus in conjugio cum Ecclesia non quæserit seipsum, id est, utilitatem vel voluptatem suam, sed bonum Ecclesie sponsæ, perspicuum est ex verbis sequentibus: *Et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ.* Hæc mirum est vera perfecta charitas, tradere seipsum ad supplicia pro salute æternæ Ecclesie sponsæ suæ. Neque solum dilexit Christus Ecclesiam amore amicitie, non concupiscentiæ; sed amore perpetuo, non ad tempus. Nam quemadmodum naturam humanam, quam semel assumpsit, nunquam dimisit, sic etiam Ecclesiam sponsam vinculo conjugii insolubilibi sibi adjunxit: *In charitate perpetua dilexit te* (Jerem. xxx), ait per Prophetam. Et hæc est causa, cur matrimonium consummatum apud Christianos sit omnino insolubile; quia videlicet est Sacramentum, significans matrimonium Christi cum Ecclesia, quod matrimonium est penitus insolubile, cum matrimonium Hebræorum et Paganorum in certis casibus solvi possit.

Addit postea idem Apostolus erudiens mulieres, ac docet ut subditæ sint viris suis quemadmodum Ecclesia subdita est Christo. Hæc præceptum non observavit Jezabel (III. Reg. xii., IV. Reg. x), quæ viro suo dominari volebat, et se et illum cum omnibus filiis suis perdidit. Atque utinam non multæ essent apud nos, quæ viris suis dominari contendunt; sed culpa virorum fortasse est.

qui primatum suum tenere non norunt. Sara certe uxor Abraham sic subdita erat viro, ut dominum suum nominaret: *Ego, inquit, jam senex, et dominus meus vetulus est* (Genes. xviii). Quam virtutem Sara laudabat S. Petrus in priore Epistola dicens: *Sanctæ mulieres subjectæ erant viris suis, sicut Sara obediebat Abraham, dominum illum vocens* (I. Pet. iii.). Mirum autem esse videtur, quod Apostoli Petrus et Paulus ubique docent, ut viri uxores suas ament, et uxores viros suos timeant; vel quod in idem recidit, viris suis subditæ sint: an non etiam debet uxor virum suum diligere? debet quidem virum diligere et diligere a viro; sic ut diligere debet cum timore et reverentia, sic ut amor timorem non impediatur: alioqui mulier in tyrannum evadit. Certe Dalia (Judic. xvi). virum suum Sampsonem, alioqui fortissimum, non ut virum, sed ut servum illudebat. Et in tertio libro Esdræ (III. Esd. iv). narratur de rege amore capto concubinae suæ, qui patiebatur amicam suam a dextris sibi assidere; illam vero coronam de capite regis sublatam capiti suo imponere, et alapis regem ipsum cedere. Itaque mirum non est, si ipsi primæ mulieri dictum sit a Domino: *Sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tibi.* (Gen. iii.) Quare non parum sapientia requiritur in viro, ut uxorem suam simul diligat et dirigat; et contra, simul eam admonet et doceat; et si opus sit corrigat et emendet: ut tamen vere diligat ut partem corporis sui, et efficiat ut illa vicissim virum diligat: et sibi certo persuadeat, se a viro pariter diligere, et ex charitate, non ex odio admoneri. Exemplum habemus S. Monica matris S. Augustini, quæ cum virum haberet ferocem et paganum, sic tamen eum prudenter et pie toleravit, ut ab eo semper amaretur, et ad Christum tandem ipse idem converteretur. Consulat lector librum confessionum Sancti Augustini.

CAP. XVI.

De sexto decimo præcepto artis bene moriendi, quod est de Sacramento Unionis extremæ.

Restat ultimum Sacramentum, quod dicitur Extrema unctio, ex quo colligitur utilissimum documentum, non pro ultimo tempore tantum, sed pro toto decursu vitæ. Si quidem in eo Sacramento inunguntur illæ omnes corporis partes, in quibus resident

quinque ejusdem corporis sensus, et ad singulas dicitur: *Ignoscat tibi Deus quidquid deliquisti per visum*: et sic de cæteris. Ex quo intelligimus quinque sensus esse portas, per quas ingreditur in animam omnium generum peccata. Proinde si quis diligenter custodiat portas istas, facile vitabit ingentem multitudinem peccatorum, ac per hoc bene vivet, et felicissime morietur.

Disseramus ergo breviter de custodia harum quinque portarum. Quod oculus sit porta, per quam intrant peccata, quæ ad luxuriam pertinent docet magister omnium Christus, cum dicit: *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mæchatus est eam in corde suo. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te: expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam.* (Matth. v.) Deinde scimus senes, qui Susannam (Dan. xiii.) nudam viderunt statim exarcesse in concupiscentiam ejus et inde fuisse misere occisos. Scimus etiam Davidem (II. Reg. xi.), amicum Dei præcipuum, ex solo inspecto Bethsabeæ seipsam lavantis, incidisse in adulterium, unde homicidium, et detrimenta innumerabilia successerunt. Denique ratio naturalis est in promptu: siquidem pulchritudo feminæ cogit quodam modo se amari a viro, et pulchritudo viri a femina; neque amor iste quiescit donec ad conjunctionem corporum veniatur, propter concupiscentiam, quæ in nobis relicta est ex peccato originis. Quod malum etiam Apostolus sanctus deplorat cum dicit: *Video altam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quæ me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* (Rom. vii.).

Quod remedium inveniemus adversus eam gravem tentationem? Remedium est expeditum et facile cum Dei adjutorio, si quis eo velit uti. Remedium exstat apud S. Augustinum in Epistola cætesima nona, quæ epistola continet regulam sanctimonialium: sic enim loquitur hic S. Pater ad sanctifoniales suas: « Oculi vestri si jactantur in aliquem, figantur in neminem » nam simplex aspectus fere est inevitabilis, sed non potest, aut certe non solet ferire corda, nisi continetur. Itaque si quis assuescat non aspiciere de industria formosam personam, etsi casu incidat in ejusmodi personas, et ex

bona consuetudine continuo avertat oculos, nihil periculi illi erit. Vere enim scribit S. Augustinus, non conspectum, sed moram in aspiciendo esse periculosam. Atque hoc est quod exemplo suo docuit Sanctus Job, cum ait: *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne conitarem quidem de virgine.* (Job. xi.) Ubi non dicit *Pepigi fœdus* ut non viderem, sed *Ut non cogitarem*; hoc est, ut non tamdiu hærerem in visione virginis, ut visio ad cor penetraret, et inciperem cogitare de pulchritudine ejus, et paulatim etiam desiderare colloquium et complexum ejus. Et reddit rationem optimam, qualem reddere decebat virum sanctissimum: *Quam enim partem haberet in me Deus?* ac si dicere voluisset, pars mea, et omne bonum meum Deus est, bonum utique maximum, quo nihil melius cogitari potest; Deus autem non amat nisi castos et justos. Huc etiam pertinet admonitio Domini, *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum* (Matth. v.); id est, sic eum posside, ac si non possideres, et sic assuesce oculis ab hujusmodi spectaculis continere, ac si cæcus esses. Porro autem quia prima adolescentia incipiunt de hac re solliciti esse, non laborant in reliqua vita fugere et evitare ejusmodi vitia: qui vero male assueti sunt difficulter quidem, sed possunt tamen cum auxilio gratiæ Dei mutare mores, et laqueum istum perniciosissimum declinare.

Sed dicet fortasse aliquis; cur Deus formosas mulieres et formosos viros creavit, si non vult conspici et amari? Facilis est responsio, et quidem duplex. Deus enim creavit viros et feminas propter conjugiam. Sic enim dixit initio Deus: *Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adjutorium simile sibi.* (Gen. ii.) Non autem indiget vir adjutorio femine; nisi ad gignendam et educandam prolem, ut supra docuimus ex doctrina S. Augustini (lib. ix. c. 2) in libro de Genesi ad litteram. Vir autem et femina non facile convenirent, nec per totam vitam, simul libenter viverent nisi adesset forma, quæ amorem conciliaret. Cum igitur facta sit mulier formosa, ut ametur a viro suo non debet amari amore ad conjunctionem incitante nisi a viro suo: propterea dictum est in lege Domini: *Non concupisces uxorem proximi tui.* (Exod. xx.) Et virus dicit Apostolus: *Viri, diligite uxores vestras.* (Eph. v.) Præterea multa sunt bona et pulchra, quæ ab omnibus appetenda sunt, sed ab iis tantum, quibus conveniunt. Esus carniæ et potus

vini bona sunt, sed sanis, non ægrotis. Sic pulchritudo virorum et mulierum post resurrectionem, quando vere sani erimus, tumissime amari poterit ab omnibus, quoniam tunc aberit morbus concupiscentiæ carnalis, quo mortales laboramus. Itaque mirum videri non debet, si nunc permittitur omnibus cum delectatione videre solem, et lunam, et stellas, et flores, et alia id genus pulchra, quæ morbum concupiscentiæ non nutriunt, non autem permittitur cum delectatione considerare pulchras mulieres, vel pulchros viros ne forte illa consideratio morbum concupiscentiæ adaugeat vel nutriet.

Sequitur post sensum videndi sensus audiendi qui non minus diligenter custodiendus est quam sensus videndi. Sed cum auribus conjugenda est lingua, quæ est instrumentum loquendi: verba enim, sive bona sive mala, non perveniunt ad auditum, nisi sonent per linguæ instrumentam. Et quoniam lingua, nisi diligentissime custodiatur, malorum plurimorum causa est; ideo S. Jacobus clamat et dicit: *Si quis in verba non offendit, hic perfectus est vir, et paulo post: Ecce quantus ignis quam magnam sylvam incendit, et lingua ignis est universitas iniquitatis.* (Jac. iii.) Tria hoc loci docet Sanctus Apostolus; primum, linguam bene custodire rem esse difficillimam, et ideo raros esse, eosque solos perfectos viros, qui linguam bene custodire sciunt. Deinde, a mala lingua brevissimo tempore ingens detrimentum provenire posse, id quod explicat similitudine ducta a scintilla ignis, quæ nisi subito extinguitur, ingentem sylvam lignorum consumere potest. Sic enim unum verbum incaute prolatum potest excitare suspiciones sceleris alienjus, unde inimicitia, rixæ, contentiones, homicidia, atque integræ familiæ exterminium sequitur. Docet Sanctus Jacobus denique, linguam malam non esse rem unam malam, sed includere in se malorum multitudinem: ideo vocat eam universitatem iniquitatis. Nam per eam omnia facinorosa aut præparantur, ut supra et latrocinia, aut patrantur, ut perjuria et falsa testimonia aut defenduntur, ut cum impius excusat malum quod commisit, aut simulat bonum quod non fecit. Et rursus jure dicitur lingua mala universitas iniquitatis, quia per linguam peccat homo contra Deum, blasphemando et pejerando, contra proximum, detrahendo et conviciando; contra seipsum jactando se fecisse bona opera,

quæ revera non fecit, et mentiendo se non fecisse mala, quæ fecit.

Ad hoc testimonium Apostoli Jacobi, addere volo testimonium Prophetæ Davidis in Psalmo primo ex gradualibus. *Domine, inquit, libera animam meam a labiis iniquis, et a lingua dolosa.* (Psalm. cxi.) Si sanctus rex timuit sibi a lingua iniqua et dolosa; quid facere debent homines privati, et multo magis, si non solum privati, sed pauperes, debiles, obscuri sint? Addit Propheta: *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Verba sunt obscura ob linguæ Hebræicæ proprietatem; sed sensus hic esse mihi videtur: Non sine causa timeo mihi a lingua iniqua et dolosa, quia tam grande malum est ejusmodi lingua, ut nihil mali ad illi posse videatur. Pergit Propheta, ac dicit: *Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatoris.* Declaratur his verbis elegantissima similitudine, quam ingens malum sit lingua dolosa: similem enim illam facit Propheta sagittæ ignitæ a robusta manu emissæ. Primum enim sagittæ longe foriunt, et tanta celeritate volant, ut vix evitari possint; deinde sagittæ, quibus comparatur lingua dolosa, dicuntur emissæ a potenti et robusta manu. Tertio additur, sagittas illas esse acutas, id est, ab artifice perito bene politas et exacutas; denique addit, esse similes carbonibus desolatoris, id est, esse ignitas, ut quidvis, quamvis durum, desolare possint; ac per hoc similem esse linguam dolosam et iniquam non tam sagittis hominum, quam sagittis de celo emissis, qualia sunt fulgura cælestia, quibus nihil omnino resistere potest. Hæc certe prophetica descriptio lingue dolosæ et iniquæ talis est, ut nullum tam grande malum cogitari possit, quod cum lingua dolosa et iniqua comparari valeat.

Atque, ut hæc omnia facilius adhuc intelligi possint, duo exempla Scripturarum addam. Unum sit scelestissimum Doeg Idumæi, qui accusavit Sacerdotem Achimelech (I. Reg. xxi.) apud regem Saulem, quod conjurasset cum Davide adversus regem, quæ mera calumnia et impostura erat. Quia tamen rex Saül pessime animatus erat eo tempore erga Davidem, facile omnia credit, et jussit occidi continuo non solum Sacerdotem Achimelech, virum innoxium, sed etiam omnes alios sacerdotes, ad numerum octoginta quinque viros, qui nulla in re peccaverant contra regem. Neque hæc strage

contentus Saul rex, jussit occidi omnes, qui habitabant urbem, nomine Nobe, sacerdotalem: nec solum sœvire contentus fuit in omnes viros et feminas, sed etiam in parvulos et lactentes, ac in ipsa etiam animalia, oves, boves, et asiæ crudelitatem suam extendit. At de ista ipsa lingua dolosa et iniqua Doeg Idumæi credibile est locutum esse Davidem in Psalmo, cujus partem jam exposuimus. Et hoc exemplo aperte discimus, quantæ sint vires linguæ dolosæ et iniquæ ad malum.

Alterum exemplum desumemus ex Evangelio apud S. Marcum. (*Marc. vi.*) Saltante filia Herodiadis coram Herode Tetrarcha et principibus ejus, usque adeo placuit Herodi ludus illius puellæ ut coram omnibus juraverit, se daturum puellæ quidquid peteret, etiam dimidium regni sui. Hoc juramentum stultum et tenerarium, causa fuit plurimorum malorum. Primum enim Herodiadis filia a matre quesivit quid esset ei petendum, quæ illam admonuit, ut peteret caput Joannis Baptistæ, hoc ipsum illa petiit: et mox allatum esse caput præcursoris Domini a corpore avulsam, in disco. Quanta hic sunt mala? Peccat mater gravissime, petens rem injustissimam. Peccavit non minus graviter Tetrarcha Herodes, qui virum innocentissimum, quique erat Præcursor Domini, plusquam Propheta, et quo major inter natos mulierum non surrexerat, et quem Herodes ipse sciebat virum esse justum et sanctum, jussit occidi: et sine causa, sine judicio, tempore solemnium cœnæ, ad petitionem puellæ saltatricis. Sed audiamus mala pœnæ, cum jam audierimus mala culpæ. Herodes paulo post ab imperatore Caio spoliatus principatu, in exilium perpetuum relegatus fuit: atque ita qui juraverat se daturum dimidium regni, totum regnum cum exilio perpetuo commutavit, teste Josepho (*Lib. xviii. c. 3.*) in libro Antiquitatum. Ipsa filia Herodiadis, quæ sua saltatione causa fuit mortis S. Joannis Baptistæ, trajiciens conjelatum flumen, disrupta glacie cecidit in profundum corpore toto, capite excepto, quod recisum a corpore supra glaciem saltabat, ut omnes intelligerent, quæ de causa tam misere obiisset. Ipsa denique Herodias nimio dolore correpta protinus mortem obiit, et filiam ad inferni tormenti secuta est. Scripsit hanc tragediam Nicephorus Callistus (*Lib. i. c. 2.*) in historia sua. En quot mala tum culpæ, tum pœnæ consecuta sunt ex

juramento stulto et tamere concepto ab Herode Tetrarcha.

Veniamus ad remedium, quod a prudentibus viris adhiberi debet peccatis linguæ. Sanctus Propheta David initio Psalmi trigessimis octavi indicat, quo remedio ipse uteretur: *Dixi, inquit, Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea (Psal. xxxviii.)*, hoc est, ego ut effugiam peccata linguæ, diligenter custodio vias meas: non enim loquor, neque cogito, neque ago aliquid, nisi præmissa dijudicatione eorum, quæ acturus, vel locuturus, vel cogitaturus sum. Istæ enim sunt viæ, per quas gradiuntur homines in hac vita. Itaque remedium contra verba noxia, nec solum contra verba noxia, sed etiam contra facta, vel concupita, vel cogitata noxia, esse præcogitatio vel præmeditatio eorum quæ acturus, locuturus, cogitaturus, desideraturus sum. Atque hoc est hominis proprium, non temere aliquid agere, sed reflectere considerationem ad ea, quæ agenda sunt, et si quidem cum recta ratione concordant, agere, sin minus, non agere. Et quod de actione diximus, idem intelligi debet de locutione, desiderio, atque aliis animæ rationalis operibus.

Sed si forte non possunt ali qui præmeditari omnia, quæ acturi vel dicturi sunt certe nullus esse deberet homo prudens, et salutis æternæ cupidus qui non singulis diebus primo mane antequam negotia vitæ hujus aggrediatur, ad Deum per orationem accedat, et petat dirigi vias suas, facta sua, desideria sua, cogitationes suas ad gloriam Dei, et salutem animæ suæ. Deinde completo die, antequam cubile suum dormiturus ascendat, discutiat conscientiam suam et rationem a seipso petat an Deum offenderit cogitatione, locutione, opere, desiderio: et si offensio-nem aliquam Dei, præsertim lethalem, invenerit, non audeat oculos claudere ad nocturnam quietem captandam nisi Deo primum per veram penitentiam reconciliato, et vero ac certo proposito concepto de custodiendis viis suis, ut non delinquat in lingua sua nec in operibus aut appetitionibus suis. Atque hæc de custodia linguæ sufficiunt.

Quod jam attinet ad sensum audiendi, pauca omnino dicenda restant. Siquidem lingua fræno rationis cohibita ne in verba mala prorumpat, nihil fere erit quod sensum audiendi corrumpere possit. Quatuor sunt genera verborum, quibus maxime claudendum est ostium sensus audiendi, ne per au-

res ad cor inficiendum penetrent. Primum locum obtinent verba contra fidem, quæ ob curiositatem humanam non illibenter audiuntur, et tamen si intus penetrent, tollunt de corde fidem, quæ est radix et principium omnium bonorum. Sed inter verba infidelitatis nulla sunt magis perniciosa, quam eorum, qui negant vel providentiam Dei, vel animi humani immortalitatem. Istæ enim verba non tam hæreticos quam atheos faciunt, et omnibus sceleribus aditum latissimum aperiunt. Alterum genus verborum malorum positum est in detractionibus, quæ charitatem fraternam tollunt e medio, et satis avidè audiuntur, sed ab hominibus curiosis. Si enim David, qui erat homo secundum cor Dei, dicit in Psalmis: *Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequer-bar. (Psal. cx.)* Et quoniam detractiones non raro in conviviis audiuntur, S. Augustinus ad parietem mensæ suæ hos versiculos posuerat:

Quiquis amat dictis absentem rodere vitam.
Hanc mensam indignam noverit esse sibi.

Id refert Possidius in vita S. Augustini. Tertium genus verborum malorum est, quod in adulationibus consistit. Adulationes enim libenter audiuntur et tamen elationem et superbiam gignunt, superbia autem regina vitiorum est et Deo potissimum inimica. Quartum genus verborum malorum pertinet ad luxuriam, et in sermonibus amatoris et canticis lascivis positum est. Et ab amatoribus hujus mundi nihil dulcius auditur, cum nihil sit ea voce nocentius. Similia enim sunt cantica lasciva canticis sirenum, quæ homines delectabant, ut eos in mare deicerent et devorarent.

Adversus hæc omnia pericula salutare remedium est, amicos probos habere, et ab improbis omni animi provisione disjungi. Neque enim homines ignoti facile audent verba miscere detractoria, vel hæretica, vel assentatoria, vel lasciva cum iis, quos vel non viderunt antea, vel illis familiares non sunt. Itaque Salomon in principio Proverbiorum instituens filium, primum præceptum illis verbis expressit: *Audi, fili mi, disciplinam patris tui, etc. Si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis: si dixerint: Veni nobiscum, insidiamur sanguini, abscondamus tendiculas contra insontem frustra, deglutiamus eum sicut infernus viventem, et integrum quasi descendentem in lacum: in omnem pretiosam substantiam reperiemus, implebimus domos no-*

stros spoliis: sortem mitte nobiscum, marsupium tuum sit omnium nostrum. Fili mi, ne ambules cum eis, etc. Ipsi quoque contra sanguinem suum insidiantur, et moliantur fraudes contra animas suas. (Prov. i.) Hoc igitur consilium hominis sapientissimi facile potest remedium adhibere sensui audiendi, ut verbis malis non facile corrumpatur: præsertim si addamus sententiam Domini (*Matth. xx.*), qui Salomone sapientior erat, et aperte pronuntiavit, inimicos hominis esse domesticos ejus. Atque hæc de sensu audiendi.

Sensus tertius est odoratus de quo nihil fere dicendum occurrit. Sensus enim olfaciendi versatur circa odores, qui nec magnam vim habent ad corrumpendam animam, et pretiosi odores ad paucos pertinent: communes autem, quales sunt odores florum, rosarum, liliorum, innoxii sunt.

Venio ad sensum quartum, qui dicitur sensus gustandi. Peccata, quæ per hanc portam ingrediuntur ad animam corrumpendam, generatim duo sunt, crapula et ebrietas, sed ex istis plurima oriuntur. De crapula et ebrietate habemus admonitionem Domini apud Lucam: *Videte ne graventur corda vestra crapula et ebrietate. (Luc. xxi.)* Et aliam admonitionem Apostoli in epistola ad romanos: *Non in commensationibus et ebrietatibus. (Rom. xiii.)* Istæ vero duo peccata in Scripturis sanctis cum lethalibus criminibus numerantur, dicente Apostolo in epistola ad Galatas: *Manifesta sunt opera carnis; quæ sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, etc., homicidia, ebrietates, comensationes, et his similia, quæ prædico vobis, sicut prædixi; quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. (Gal. v)* Neque sola hæc est horum peccatorum pœna, sed præterea crapula et ebrietates gravant corda humana, ut ad res divinas cogitandas et procurandas assurgere non valeant. Id quod Salvator (*Luc. xxi.*) noster docuit, et S. Basilius in oratione de jejuniis explicat duabus aptissimis similitudinibus. Prior est de sole et vaporibus. Quemadmodum enim crassi illi vapores, qui de locis humidis ascendunt, cœlum nubibus obducunt, et radios solis, ne ad nos penetrent, impediunt: sic etiam ex crapula et ebrietate fumi quidam, et quasi vapores in nobis excitantur, qui cœlum rationis obscurant, et radios divini luminis nubis eripunt. Altera similitudo a fumo et apibus ducitur. Sicut enim apes mellis procreatrices exalveari

bus suis expelluntur fumo, sic etiam sapientia Dei, quæ tanquam apis quædam in animis nostris mel virtutum, et gratiæ, et consolationem celestium gignere solet, nulla re alia facilius quam fumo crapulæ et ebrietas ejicitur.

Ad hæc accedit, quod crapula et ebrietas nocet corporis bonæ valetudini. Antiphanes medicus peritissimus, ut Clemens Alexandrinus in libro II. pædagogici refert, unam esse causam pene omnium morborum asserbat, ciborum multitudinem et varietatem: contra vero S. Basilius concione I. de jejunio, parentem bonæ valetudinis abstinentiam appellandam esse censuit. Et passim medici omnes ad sanitatem restituendam corporibus male affectis, inediam adhibent, et vini et carniæ abstinentiam imperant. Adde ad hæc, crapulam et ebrietatem non soli corpori, et animæ incolumitati, sed etiam rei familiari plurimum obesse. Multos crapula et ebrietas ex divitibus pauperes, ex dominis servos effecit. Denique crapula et ebrietas multos pauperes et mendicos divitum elemosynis privant. Qui enim sobrio cibo et potu contenti non sunt, omnem substantiam suam in proprias voluptates facile consumunt, ut nihil pro fratribus egenis supersit. Et impletur illud Apostolicum: *Alius quidem esurit, alius autem ebrius est.* (I. Cor. XI.)

Sed his omissis, ad remedia veniamus. Remedium adversus crapulam et ebrietatem esse potest exemplum omnium sanctorum. Omitto Eremitas et Monachos, de quibus scribit S. Hieron. in epist. ad Eust. de custodia virginitalis apud eos coctum aliquid comedis luxuria erat. Omitto S. Ambrosium, qui, teste Paulino in ejus vita, omnibus diebus jejunabat, exceptis festis solemnibus, et Dominicis. Omitto S. Augustinum, qui teste Possidio in ejus vita, in mensa sua legumina et herbas habebat, et aliquando carnes propter hospites vel infirmos. Omitto alios Sanctos. Si quis attente consideret, quod ipse Dominus omnium et Pater omnium egerit, cum in deserto populum suum pasceret munus sibi ipse suscepit; artem sobrietatis admirabiliter sine dubitatione perdisset. Nam ad annos quadringenta Deus solus potens, solus sapiens, et solus bonus, qui potuit, qui scivit, et voluit populo suo dilecto quam optime providere, pluit illis manna de caelo, et ex petra aquas eduxit. Erat autem manna cibus non dissimilis

placentæ ex farina et melle confectæ, ut in libro Exodi (*Exod. XXVI.*) dicitur. En quam sobrie sapientissimus Dominus populum suum prandere et cenare voluit, placentia cibus, aqua potus erat; et tamen omnes incolumes et sani vivebant, donec carniæ desiderio teneri inciperent.

Ad exemplum Patris, Filius Dei Christus Jesu, in quo erant, omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei. (Col. II.) Cum prandium simul et cenam multis millibus auditorum suorum parare velit (*Joan. VI.*), apposuit illis panis et piscium fragmenta, et potum aquæ. Neque solum Dominus Christus cum adhuc mortalis esset tanta sobrietate auditoribus suis convivium paravit: sed etiam post resurrectionem, cum data illi esset omnis potestas in caelo et in terra (*Joan. XXI.*), discipulis suis prandium dedit ad litus maris ex solo pane et pisce, eoque modico: neque vini aut rerum aliarum ulla fit mentio. O quam longe distant consilia Dei a consiliis hominum! Rex caeli et terræ simplicitate, sobrietate delectatur; de animalis locupletanda, replenda, exhilaranda in primis sollicitus est: sed homines malunt concupiscentiam suam, et diabolus hostem suum exaudire, quam Deum; nisi cum Apostolo (*Phil. III.*) dicamus, Deum carnalium hominum non alium esse quam ventrem.

Restat sensus tangendi, qui omnium crassissimus est, et simul etiam omnium vivacissimus. Per hunc sensum ingrediuntur ad animum inquinandum, et simul ad alios homines corrumpendos, opera carnis, quæ B. Apostolus enumerat dicens: *Manifesta sunt opera carnis; quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia.* (Gal. V.) Itaque tribus vocibus omnia genera luxuriæ Apostolus designavit. Neque opus est longius progredi in his rebus explicandis, quas oportere potius apud fideles ignorari, et ne nomina quidem earum unquam audiri. Sic enim loquitur idem Apostolus scribens ad Ephesios: *Fornicatio autem, et omnis immunditia, non nominetur in vobis, sicut deceet sanctos.* (Eph. V.)

Remedia vero adversus hæc omnia scelerata, hæc mihi occurrunt: et sunt fere illa ipsa, quibus utuntur medici ad curandos agrotos. Primum enim incipiunt Medici a jejunio sive abstinentia, prohibent ægotare incipientibus carniæ edulium, et potum vini. Idem omnino fieri debet ab homine luxuriæ debito, abstinere a nimio cibo et a nimio potu. Id præscripsit Apostolus Timotheo

suo, *Utere, inquit, modico vino propter stomachum tuum, et frequentes tuas infirmitates* (I. Tim. I.), id est, *Utere vino propter stomachi debilitatem, sed modico ad cavendam luxuriam, nam in vino (Eph. V.) est luxuria.* Deinde medici corporum potiones amaras, venæ incisionem, et alia id genus naturæ inimicæ adhibent. Sic vir sanctus cum Apostolo dicebat: *Castigo corpus meum, et in servitutinem redigo; ne forte cum aliis prædicaverim ipse reprobus efficiar.* (I. Cor. IX.) Hinc veteres Eremitæ et Cœnobitæ vivendi genus instituerunt, deliciis carniæ et voluptatibus omnino contrarium, in jejunii, vigiliis, humi cubationibus, flagellis, ciliciis; non odio corporis, sed odio luxuriantis carniæ. Unum de multis exemplum proferam. S. Hilarion, S. Hieronymo teste in ejus vita cum libidinis cogitationibus tentaretur. «Ego, inquit corpus alloquens suum, faciam ut non caleat, nec te hordeo alam, sed paleis: fame te conficiam et sili, gravi onerabo pondere: per æstus indagabo et frigora, ut cibum potius quam lasciviam cogites.» Ad hæc, medici corporum exercitationem moderatam, ut deambulationem, vel pilæ ludum, vel aliquid ejusmodi ad sanitatem conservandam præscribunt. Idipsum ad animæ sanitatem conservandam valde conducit, si videlicet homo salutis æternæ cupidus, horam aliquam quotidie in mysteriis redemptionis nostræ, vel in qua

tuor novissimis, vel in aliis piis argumentis meditando, tribuat. Quod si meditatio non succedit ad votum, saltem in Scripturis sanctis, vel in piis libellis, vel in vitis Sanctorum legendis tempus aliquod diebus singulis potat.

Denique remedium efficax valde ad omnes carniæ tentationes et peccata luxuriæ superanda, est, otium fugere. Nullus enim tam est obnoxius turpibus cogitationibus, quam is, qui nihil habet quod agat, et tempus suum terit vel ex fenestra respiciens ambulantes, vel cum amicis fabulantes, et ludendo. Contra vero, nulli sunt magis immunes a cogitationibus sordidis, quam ii qui totos dies in laboribus agrorum colendorum, vel in variis exercendis artibus occupantur. Hujus rei gratia magister noster Christus parentes elegit pauperes, ut proprio labore victam sibi pararent, et ipse quoque antequam ad labores prædicationis accederet, patrem putativum fabrum lignarium habere voluit, emque arte illa laborantem adjuxit: dicebant enim de illo. *Nonne hic est fabri filius Mariae?* Hoc addere volui, ut opifices et rusticos non positent sortis suæ, cum sortem illam elegerit sapientia Dei pro se, et pro matre sua, et sanctissimo patre suo putativo; non quod ipsi hoc remedio indigerent; ut nos infirmos admoneret otium fugere, si peccata plurima vitare velimus.

LIBER SECUNDUS

CAP. I.

De primo præcepto artis bene moriendi vicina jam morte, quod est de meditatione mortis.

Artem bene moriendi in duas partes initio distribuimus. In earum priore posita sunt præcepta bene moriendi, quæ ad illud tempus pertinere poterant, in quo mors adhuc longius abesse videri poterat; in posteriore, quæ nunc præ manibus est ea ponemus, quæ ad mortem quasi præsentem aut brevi adfuturam pertinent. Dicitur autem mors imminere, vel præ foribus esse, quando vel senio confecti sumus dicente Apostolo:

Quod antiquatur et senescit, prope interitum est (Heb. XII.), vel morbus gravis et medicorum judicio valde periculosus, sive senem, sive juvenem, sive etiam adolescentem aut puerum corripuit. Hujus secundi ordinis primum præceptum nobis esse videtur mortis meditatio. Mors enim quantumvis diligenter et attentè consideretur, dum in florenti ætate sumus, parum omnino nos movet, cum longe abesse, ac per hoc minus horribilis esse videatur. Sed cum prope adesse conspicitur, ut quasi manibus tangatur, tunc vere afficit, et illius consideratio multum prodest. Omnes artes melius addiscuntur exercitatione quam doctrina, et qui,